

Специфіка художньої підготовки на Поділлі 1960-1989 рр.

Анотація. У статті розглянуто особливості практичної художньої професійно-педагогічної підготовки в спеціалізованих дитячих художніх закладах освіти Поділля, здійснено порівняльний аналіз їх розвитку та здобутків.

Ключові слова: заклади, освіта, Поділля, дитяча художня школа, Вінниччина, Тернопільщина, Хмельниччина, художник, підготовка, рисунок, живопис, скульптура, викладач.

Abstract: The article considers the features of practical artistic professional and pedagogical training in specialized children's art educational institutions of Podillya, the comparative analysis of their development and achievements is carried out.

Keywords: institutions, education, Podillya, children's art school, Vinnytsia region, Ternopil region, Khmelnytsky region, artist, preparation, drawing, painting, sculpture, teacher.

Постановка наукової проблеми. Збільшений інтерес до минулого ставить перед історією педагогіки завдання більш глибокого вивчення й узагальнення педагогічної спадщини українського народу, що відображає його багатовікові традиції, розвиток художньої освіти та підготовки вчителя на засадах гуманізму, творчості, здатності на високому рівні здійснювати педагогічну дію. Для осмислення сучасної художньої підготовки в дитячих художніх закладах освіти, варто звернутись до виток їх започаткування і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку художньої підготовки неодноразово опікувались Т. Зузяк, О. Попик, О. Шинін. Стан художньої освіти Хмельниччини досліджували К. Кравчук, Х. Нагорняк. Про різні аспекти творчої діяльності подільських художників-педагогів неодноразово описувала у своїх працях О. Ерн (Гагенмейстер).

Метою і завданням статті є висвітлення особливостей практичної художньої професійно-педагогічної підготовки в спеціалізованих дитячих художніх закладах освіти Поділля, а також здійснити порівняльний аналіз художньої підготовки у цих закладах.

Виклад основного матеріалу. Повоєнні роки позначились якісним зростанням образотворчого мистецтва. Важливою подією стали з'їзди архітекторів і художників, де розглядалися питання відбудови та нового бачення образу міст і сіл. Тематика українського живопису повоєнних років присвячена подіям Другої світової війни [2, с. 201]. Ймовірно саме ці події могли стати поштовхом для відкриття дитячих художніх закладів освіти, щоб не лише військова тематика була присутня, а й підрастаюче покоління могло вносити свої роботи у розвиток образотворчого мистецтва.

Перші дитячі художні школи (далі – ДХШ) на теренах Поділля почали відкривати з 1960 року. Досліджуючи джерельну базу Вінницького та Тернопільського регіону, було виявлено, що Вінницька ДХШ вважає себе першою започаткованою на Поділлі і, разом з тим, такої ж думки Бучацька школа.

Проте, як зазначається у статтях газет минулого століття, Бучацька дитяча художня школа було відкрита в липні 1960 року [3], а Вінницька школа було відкрита у жовтні 1960 року [6]. Проте, архівними джерелами ця інформація ще не підтверджена.

Першим директором Вінницької дитячої художньої школи став художник-графік Я. О. Остапов. Йому, а згодом і його наступникові скульптору Ю. Л. Рожньову [8, с. 103], що навчав учнів гравіруванню та різьбленню по дереву [5], довелося нести в житті почесну, разом з тим складну й відповідальну місію – плекати юні таланти [8, с. 103]. Якщо в перші роки заснування школи нараховувалось, в загальному, близько 60 дітей, перший випуск складав 30 випускників у 1964 році [6], то з часом свідoctва про закінчення цієї школи стали отримувати близько 200 випускників щорічно [5].

Першим приміщенням, до якого у вересні 1960 року прийшли навчатися майбутні художники, був автомобільний клас, будівля якою і досі розташована на території загальноосвітньої школи №4 [8, с. 103]. Та вже тоді колектив мав в активі і навчальні гіпсові моделі, і натюрмортний фонд, і мольберти, нехай і розставлені поруч із двигунами внутрішнього згоряння [8, с. 103].

За декілька місяців разом із майновим фондом, який постійно поповнювався, переїхали до приміщення біля центрального ринку, на місце колишньої ошадної каси. І тільки у 1966 році розпочалася смуга відносної стабільності – з'явилася можливість проводити заняття під дахом вишуканого будинку в стилі «модерн», що на розі вулиць Архітектора Артинова та Першотравневої [8, с. 104], це був дім із світлими майстернями та виставковим залом [6].

До першого складу педагогічного колективу увійшли професійні художники В. Шкеньов, Л. Маланіна, К. Керімова, О. Циснецький, М. Ройзен, творчість яких добре знали, зокрема, через активну участь у міських та обласних виставках тих часів. Невдовзі на подібних виставках почали з'являтися й твори їхніх учнів [8, с. 104]. Так, учні О. Паламарчук, Л. Завірюха, Т. Канарик і Є. Канарик відносились до створення малюнку з натури досить клопітливо, щоб їх роботи потрапили у шкільну виставку-галерею в головній залі школи [5].

На початку відкриття шкільна програма була розрахована на отримання учнями початкової художньої освіти протягом 4 років і містила такі дисципліни: рисунок, живопис, композиція, історія мистецтв [4]. Так, відповідно до програми для ДХШ з предмету «композиція» (розроблена Міністерством культури УРСР) за 1989 р. учні вивчали основи загальної композиції станкової та декоративно-прикладної [7, с. 3]. Навчальний процес будувався на паралельному вивченні композиційних засобів ілюзорно-просторового та умовно-просторового зображення, крім того, предмет включав вивчення елементів об'ємно-просторової декоративної композиції [7, с. 3].

Для прикладу тематичний план для учнів 1 класу складався з таких тем:

1. Організація площини картини (9 годин).
2. Ритми в природі і в мистецтві. Виховання художнього сприйняття навколишнього середовища (39 годин).

3. Контраст в природі і в мистецтві. Контраст як засіб художньої виразності (54 години) [7, с. 5]. Загалом у 1 класі для вивчення предмету «Композиція» учням було відведено 102 години [7].

Наведемо приклад завдання для учнів, що передбачалось навчальною програмою (завдання №8): тематична композиція, побудована на ритмах як головному засобі виразності. Теми: весняні птахи; квітучі сади; польові роботи; перше травня; революційні матроси; прощання; проводи; яхт-клуб тощо. Пошуки композиції (ескізні варіанти), в яких елементи будуть створювати комбінації ритмів (ритми різних за масою груп людей, птахів, різних дрібних і великих деталей пейзажу, хмар, дерев, каменів, квітів). Уникати монотонних ритмів; характер ритму повинен зв'язуватись із образною побудовою композиції. Матеріал: ½ листа, гуаш, пастель. Мета: розкрити тему через структуру ритмової композиції. Кількість годин: 12. Тема: симетрія і асиметрія в природі і в мистецтві [7, с. 9].

Пізніше до переліку дисциплін, що вивчати вихованці ДХШ було додано скульптуру. Першими роботами на уроках скульптури були вироби з пластиліну. Найвдалішими роботами були «Ленін в молоді роки» (учня О. Московчука), «Юний барабанщик» (В. Близнюк), «Ленін на рибалці» (Н. Паніч), «Подвиг Карпенюка» (Ю. Березовський), фігура гімнастки з кільцем в руці на пластиліновому столику належить учениці Л. Немирівській [5]. Під керівництвом Ю. Рожньова свою гравюру на дереві творив О. Павлюк, надихнувшись роботою викладача, що супроводжувалась звиванням стружки по спіралі [5].

Починаючи з 1989 року навчальна програма по скульптурі для ДХШ була орієнтована на реалістичну основу дрібної пластики, а саме виконання робіт безпосередньо із глини, шамоту, м'якого каменю, дерева та гіпсу [9, с. 3]. Згідно методичним рекомендаціям до програми із дисципліни «Скульптура» у першому класі закладався загальний фундамент художніх знань, які повинні отримувати учні впродовж чотирьох років навчання у ДХШ [9, с. 4], до тематичного плану було включено такі теми:

1. Матеріали для робіт в об'ємі (2 год);
 2. Предметне і художнє об'ємне зображення (6 год);
 3. Різноманітність, контраст і відношення форм в природі (6 год);
 4. Виразне художнє зображення форми у стані спокою (6 год) тощо [9, с. 8].
- Загалом, для вивчення предмету «Скульптура» в 1 класі було передбачено 68 годин [9].

Так, на 1 занятті при вивченні теми «Матеріали для робіт в об'ємі, їх пластичні властивості» велась бесіда про народження форми скульптури, про зв'язок її з матеріалом втілення (глина, камінь, дерево тощо) [9, с. 10], важливо учням було зрозуміти які саме вироби можна робити з глини. Щоб діти краще засвоювали новий матеріал, викладач мав провести демонстрацію пластики неоліту, скіфської культури, середньовіччя тощо. Практичним завданням полягало виконання глиняних фігур, а саме «веселі чоловічки», «пташки», «лялечки» і т. д. Мета: розпізнати можливості учнів [9, с. 10].

1965 року бажаючих вступити на навчання до школи виявилось 80 дітей, через малоприспособлене приміщення, яке ще було далеким від нормальних умов навчання, прийняли лише 45 найкращих [8]. У 1970 році контингент

Вінницької ДХШ вже нараховував 170 учнів, які вивчали живопис, скульптуру, графіку, декоративно-прикладне мистецтво, на кожному занятті вони удосконалювали свою майстерність, поглиблювали знання в галузі культури [6]. Того ж року при школі було відкрито вечірню студію для обдарованої робітничої молоді [6].

Тернопільська художня школа розпочала свою освітню діяльність 10 жовтня 1974 року під керівництвом Г. П. Кузьменка. Найпершими викладачами були І. Зілінка, О. Зілінка, Т. Удіна, Ф. Шадрін [1, с. 1]. Саме вони почали будувати школу з «нуля».

Після відкриття школи викладачі почали вдосконалювати виховний процес, навчальну програму, а також накопичувати матеріальну базу [1, с. 1]. Як вказано у статті Бобрівець М. (зі слів директора, колишнього учня закладу Є. Чопика), довгий час школа працювала за програмою 1989 року [1, с. 1], як і Вінницька міська ДХШ.

Викладачі готували якісних випускників, про що свідчать їх здобутки, яскравим прикладом є учень школи (1975 року вступу) Є. Чопик, який спочатку став її викладачем, а згодом і директором [10, с. 7].

Учні Тернопільської школи мистецтв вивчали рисунок, живопис, композицію, скульптуру, історію мистецтв [10, с. 7]. Дослідження історії практичної підготовки в художніх закладах освіти показали, що вищеперераховані предмети були ключовими і вивчались у всіх школах, а це означає, що незалежно від населеного пункту та викладацького складу, професійна підготовка проводилась на високому рівні, і всі школи випускали висококваліфікованих вихованців і майбутніх митців.

У Тернопільській школі на навчання зараховували учнів у нульовий клас, переважно це діти 9 років, якщо ж вперше до школи приходили діти 10-11 років і за підсумками проведених іспитів показували гарний результат, то їх зараховували до 1 класу [10, с. 7]. Практика із зарахуванням учнів на вищий клас були притаманна не лише Тернопільській школі мистецтв, дослідження показали, що бували випадки, коли і до Вінницької міської ДХШ також зараховували учнів відразу в другий клас, одним із таких був учень Ф. Василенко [5].

Висновки. Питання розвитку дитячих художніх шкіл та особливостей практичної підготовки у них ще не до кінця досліджено і потребує ґрунтовного аналізу і осмислення. Проте, за шкалою емоційної насиченості виховного процесу так само високо, як і пленерні студії, завжди оцінювались персональні виставки учнів художніх шкіл [8, с. 106]. Гортаючи сторінки сучасних монографій, присвячених видатним художникам, варто звернути увагу, що всі вони були учнями дитячих художніх шкіл Поділля.

Список використаних джерел:

1. Бобрівець М. Художній школі вже сорок. *Тернопіль вечірній*, 05.06.2013. №23. С. 1.
2. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України: Навчальний посібник. Київ: МАУП, 2002. 256 с.

3. Веселовський Л. Шістдесят років творчого тепла. *Свобода плюс Тернопільщина*, 11.03.2020. №18. С. 11.
4. Вінницька міська дитяча школа : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/fntMaOt> (дата звернення: 24.05.2021 р.).
5. Дементьєва Л. Я ще не чарівник... *Вінницька правда*, 13.04.1969.
6. Духовна Л. Художній школі – десять літ. *Комсомольське плем'я*, 15.10.1970.
7. Композиція: Програма для дитячих художественних шкіл / Міністерство культури УРСР. Київ, 1989. 19 с.
8. Присяжна Ю. Вічний двигун горіння. *Вінницький край: Літературно-мистецький журнал* / Ред. П. Гордійчук, 2006. №1 (5). С. 103-107.
9. Скульптура: Програма для дитячих художественних шкіл / Міністерство культури УРСР. Київ, 1989. 28 с.
10. Чопик Є. Діти розмальовують тролейбус. *Тернопіль вечірній*, 05.06.2013. №23. С. 7.